

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**Правова доктрина – основа формування
правової системи держави**

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 20-річчю Національної академії правових
наук України та обговоренню п'ятитомної монографії
«Правова доктрина України»**

Харків, 20–21 листопада 2013 р.

Харків
«Право»
2013

<i>Ігнатенко І. В.</i> ЗОНУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК ЗАСІБ УТОЧНЕННЯ МЕЖ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	808
<i>Ільїнова І. В.</i> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ В УКРАЇНІ.....	810
<i>Каламайко А. Ю.</i> ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	812
<i>Калініна А. В.</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ТА ЗЛОЧИННІСТЬ ІМІГРАНТІВ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ФРН В УКРАЇНІ.....	815
<i>Калініченко Ю. В.</i> РОДОВИЙ ТА ВИДОВИЙ ОБ'ЄКТИ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ.....	819
<i>Калмикова Я. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ СПЕЦІАЛІСТА ЯК СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	821
<i>Камчатна Д. І.</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ОСКАРЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	825
<i>Карелін В. В.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПОВАЖАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ ТА СТЯГНЕННЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	827
<i>Коваленко М. Г.</i> ПУБЛІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ФУНКЦІОНУВАННЯМ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИБОРЦІВ.....	829
<i>Козін С. М.</i> ДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВНАСЛІДОК ОДНОРАЗОВОГО ГРУБОГО ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ (п. 1 ст. 41 КЗпП УКРАЇНИ).....	832
<i>Козіна М. В.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ.....	834
<i>Колесніков О. А.</i> РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	837
<i>Котвіцький І. О.</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ.....	841
<i>Кудрявцева В. В.</i> ОКРЕМІ ДОКТРИНАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	843
<i>Кульчій І. М.</i> ЩОДО ПРИНЦИПІВ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	847

Кущіп Д. В. НОРМАТИВНІ ДОГОВОРИ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	850
Часуца В. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	851
Чакія О. О. АГЕСТАЦІЯ РОБОЧИХ МІСЦЬ ЗА УМОВАМИ ПРАЦІ: ПІДСТАВИ І ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ	853
Ченго Ю. Є. АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СКЛАДЕНИХ ТВОРІВ	857
Джо О. В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ	860
Чуценко О. Є. СЛУЖБОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ: ІНОВАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	863
Милишовська К. А. ПРАВОВІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКА ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ	865
Матухіна А. О. ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ В АПАРАТІ СУДУ	868
Малойван В. В. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРИРОДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ	870
Мандрікова К. О. РОЗУМНІСТЬ ПРАВА ЗА РОБЕРТОМ АЛЕКСІ	874
Марочкін О. І. ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ЯК ВИРАЖЕННЯ ЙОГО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ	876
Миршуба М. О. О СОСТОЯНИИ СОВРЕМЕННОЙ КОРЫСТНО-НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В УКРАИНЕ	880
Мицкевич О. О. СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ, СКЛАДЕНИХ ТА КОЛЕКТИВНИХ ТВОРІВ	883
Микита І. Р. ВПЛИВ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	886
Мушка Т. О. ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	888
Мукамела І. В. ІНФОРМАЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ	891

суддя». Серед фахівців у галузі кримінального права термін «правосуддя» розуміється у вузькому та широкому значенні. У зв'язку з цим їх погляди на зміст поняття «правосуддя» як родового об'єкта злочинів, розміщених у розділі XVIII КК, розділилися залежно від того, прибічниками якого підходу – вузького чи широкого – вони є.

Вузьке розуміння поняття «правосуддя» ґрунтується на буквальному тлумаченні цього терміна як діяльності виключно суду по розгляду і вирішенню справ, віднесених до його юрисдикції. Виходячи з цього, більшість прихильників вузького підходу підкреслюють необхідність зміни назви розділу КК «Злочини проти правосуддя», оскільки назва розділу є вужчою за зміст розміщених у ньому норм (А. І. Мартіросян, В. М. Бурдін, В. В. Кузнецов, М. В. Сийплові, Л. М. Палюх, Л. В. Трушківська та ін.).

Інші група фахівців (М. І. Бажанов, В. І. Борисов, І. С. Власов, І. М. Тяжкова, О. О. Кваша, М. В. Щепітько та ін.) наголошують на доцільності застосування широкого підходу до розуміння правосуддя, сутність якого зводиться до того, що об'єктивне, законне та справедливе правосуддя – це не лише діяльність судової влади, а й інших державних інституцій, які готують справи до розгляду у суді та беруть участь у реалізації результатів правосуддя і без взаємодії з якими судова влада не може діяти. Такий підхід, на наш погляд, не суперечить конституційним нормам, адже, як вбачається, у Конституції України міститься узагальнене розуміння правосуддя, яке стосується всіх можливих форм судочинства – конституційного, цивільного, кримінального, господарського, адміністративного. При цьому відомо, що у більшості з них правосуддя, дійсно, здійснюється лише у суді. Що ж стосується кримінального процесу, то він має стадію досудового розслідування, без якої неможлива реалізація завдань кримінального провадження в цілому та судового провадження, зокрема, як його складової, а саме: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України). Так само невід'ємною складовою здійснення правосуддя слід визнавати й виконання судових рішень, адже діяльність органів, які виконують винесені судом вироки, ухвали, постанови та інші судові рішення, фактично забезпечують результат роботи системи правосуддя.

Виходячи з викладеного, *родовий об'єкт* злочинів проти правосуддя може бути визначений як суспільні відносини, що забезпечують інтереси правосуддя,

якими охоплюються законна діяльність судової влади та органів і осіб, які сприяють процесуальній діяльності з виконання судом функцій правосуддя (органи прокуратури й досудового розслідування, захисники та представники особи), а також органів, що виконують судові рішення.

3. Наведене визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя відбиває багатоманітність тих суспільних відносин, які ним охоплюються, що, у свою чергу, обґрунтовує доцільність виокремлення в межах цієї сфери суспільних відносин більш вузької за обсягом групи відносин – видового об'єкта. Останній не лише дозволяє уточнити, конкретизувати відповідну сферу суспільних відносин, а й зберігаючи ознаки, притаманні родовому об'єкту, має особливі (специфічні) ознаки, які суттєво впливають на особливості суспільно небезпечних діянь, що посягають на вказані відносини. Отже, *видовим об'єктом злочинів*, серед яких і злочин, передбачений ст. 383 КК, є суспільні відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів і встановлення об'єктивної істини у справі. До цієї групи злочинів за ознакою подібності безпосередніх об'єктів також належать: примушування давати показання (ст. 373 КК), завідомо неправдиве показання (384 КК), відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК), перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК).

4. Наприкінці зазначимо, що визначення родового та видових об'єктів злочинів проти правосуддя має важливе значення для формування державної політики з охорони певних суспільних відносин у сфері правосуддя від злочинних посягань, а також для їх кваліфікації та відмежування від суміжних злочинів.

Я. С. Калмикова,
молодший науковий співробітник лабораторії проблем правового регулювання відносин у сфері публічних фінансів, Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ СПЕЦІАЛІСТА ЯК СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Повне та об'єктивне дослідження доказів в адміністративному судочинстві неможливе без застосування спеціальних знань. У цьому сенсі ключова роль належить не тільки експерту, а й спеціалісту. Спеціаліст є самостійним суб'єктом доказової діяльності, тобто – той, хто досконало володіє певною спеціальністю,

має глибокі знання в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва, або той, хто досяг високої майстерності в будь-чому, знавць чогось, фахівець у певній сфері знань та діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 67 КАСУ, спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок.

Що стосується статусу спеціаліста, то у вітчизняному законодавстві відсутній перелік його прав та обов'язків. Виходячи із функціональної спрямованості його діяльності, пропонуємо до його прав віднести наступні: 1) бути повідомленим про мету залучення до участі у справі; 2) вимагати конкретних вказівок з боку суду для визначення мети його участі у судовому засіданні; 3) звертати увагу суду на обставини, які стали відомі йому як спеціалісту та мають значення для правильного вирішення справи; 4) ставити питання сторонам, якщо це необхідно для вирішення поставленого перед ним завдання; 5) робити зауваження на протокол судового засідання у випадку допущення у ньому помилки. До числа обов'язків спеціаліста належать: 1) участь у розгляді справи за ухвалою суду; 2) надання допомоги суду та іншим учасникам процесу у виявленні, фіксації інших речових доказів; 3) сприяння раціональному вибору тактики проведення судового засідання; 4) консультування суду та інших учасників процесу з питань, що стосуються встановлення обставин справи; 5) повідомлення суду та іншим учасникам процесу довідково-інформаційних даних, які входять до сфери його знань; 6) надання допомоги у формулюванні судом та іншими учасниками процесу питань експерту. Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то можемо простежити, що у Республіці Молдова спеціалісту надані наступні права: 1) знайомитися з матеріалами справи та ставити запитання учасникам судового засідання; 2) знайомитися з протоколами процесуальних дій; 3) отримувати винагороду за проведenu роботу.

Залучення спеціаліста до справи здійснюється, як з основною, так і з додатковою метою. У якості першої, як це впливає із положень ч. 2 ст. 67 КАСУ, є надання науково-технічної допомоги суду в пошуку, виявленні, фіксації та залученні до справи речових доказів, отриманні у суді фактичних даних. Додатковою (непроцесуальною) метою є проведення ним попередніх експрес-досліджень та надання усних консультацій у вигляді суджень. Хоча думку спеціаліста (фахівця) з питань, що потребують спеціальних знань, не може замінити висновок експерта, однак вона є дієвим інструментом для належної його оцінки, може слугувати підставою для призначення експертизи, у тому числі й додаткової чи повторної. Спеціаліст висловлює своє судження, що ґрунтується на його профільних знаннях та практичному досвіді роботи. Зі змісту процесуальних норм випливає, що сама по собі участь у справі спеціаліста, не перешкоджає залученню особи як експерта.

Постає також питання про розмежування статусу експерта та спеціаліста в адміністративному судочинстві. Їх необхідно відрізнити, виходячи із різного змістовного наповнення їх діяльності. На підтвердження своєї позиції щодо самостійності статусів спеціаліста та експерта розглянемо їх схожі риси та відмінності. В основу схожості функціональних обов'язків експерта та спеціаліста можна покласти наступні положення: 1) діяльність експерта та спеціаліста базується на спеціальних знаннях, які є необхідними для вирішення специфічних питань, які виникають при відправленні правосуддя; 2) експерт та спеціаліст – це суб'єкти, які можуть однаково володіти спеціальними знаннями; 3) ініціатива залучення до справи цих осіб у адміністративному судочинстві належить суду та іншим учасникам процесу; 4) одноманітність вимог (об'єктивність) до діяльності експерта та спеціаліста.

Відмінності їх статусу обумовлені особливостями: 1) процесуальної діяльності (експерт бере участь у проведенні експертизи, а спеціаліст – у судових діях); 2) мети залучення до справи (експерт – для дослідження вже зібраних об'єктів (фактичних даних) та побудови висновку експерта, спеціаліст – для збирання первинних даних, надання консультацій на вимогу суду та інших учасників процесу); 3) процесуального становища (експерт – діє самостійно, спеціаліст – під керівництвом судді); 4) змісту практичної діяльності (експерт проводить науково-обґрунтоване дослідження, спеціаліст – надає усні консультації, письмові роз'яснення, технічну допомогу); 5) відповідальності (для експерта – адміністративна та кримінальна, для спеціаліста – адміністративна); 6) характеру науково-практичних засобів та методів, що застосовуються в процесі дослідження (експертом – неруйнівні та руйнівні об'єкти, спеціалістом – неруйнівні й такі, що зберігають властивості об'єктів); 7) значення результатів дослідження (експерта – доказове, спеціаліста – орієнтуюче), або доказове

(конкретна відповідь спеціаліста); 8) логічних прийомів, які застосовуються при дослідженні (реалізуються експертом через призму стадійності дослідження об'єктів, у спеціаліста така стадійність відсутня); 9) процесуальної ролі (експерта – власне експерт, особа, яка дає показання під час допиту та роль, яка реалізується під час експертної ініціативи, роль спеціаліста є його єдиною формою участі під час розгляду справи); 10) характеру інформації, яка є об'єктом дослідження (експерт – виявляє приховану інформацію, спеціаліст – не тільки виявляє таку інформацію, а й оперує нею); 11) функціональної спрямованості (експерт виконує дослідницьку функцію, спеціаліст – консультаційну та практичну); 12) підсумкового оформлення результату роботи (експерт надає письмовий висновок, а спеціаліст – письмові консультації, які оголошуються під час судового засідання (консультації та пояснення спеціаліста, які даються в усній формі, заносяться до протоколу судового засідання); 13) доказового значення результатів дослідження (висновок експерта є прямим доказом у справі, спеціаліста – побічним доказом,

має проміжне значення у процесі доказування). Законом не визначаються такі вимоги до спеціаліста, як наявність обов'язкової вищої освіти, проходження відповідної підготовки та атестації на право участі у проведенні конкретних дій, тоді як для експерта в Законі України «Про судову експертизу» чітко визначені такі вимоги: 1) наявність відповідної вищої освіти з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче спеціаліста; 2) проходження відповідної підготовки та отримання кваліфікації судового експерта з певної спеціальності; 3) внесення особи до державного реєстру атестованих судових експертів. У підсумку зазначимо, що головним критерієм відмінності статусу експерта та спеціаліста є не обсяг знань, якими вони володіють, а ступінь вирішення завдань, які стоять перед ними: спеціаліст залучається у випадках достатності емпіричного засобу вирішення завдань, що не потребують спеціального дослідження. Втім, висновки експерта та спеціаліста розмежовуються за об'ємом, характером, категоріями вирішуваних завдань. Так, судам при розгляді спорів з приводу оскарження дій державного виконавця стосовно арешту майна боржника (ст. 181 КАСУ), у разі виникнення складнощів з його оцінкою, повинен залучатися спеціаліст, висновок якого буде результатом його практичної діяльності.

На жаль, у вітчизняному процесуальному законодавстві, у тому числі у КАС, взагалі не передбачений механізм отримання висновку спеціаліста та він не визнається як джерело доказової інформації. Це ставить під сумнів допустимість висновку спеціаліста як допустимого доказу. Вважаємо, що така прогалина у законодавстві має бути ліквідована.

Відповідно до ч. 3 ст. 80 КПК Російської Федерації висновок спеціаліста визнано новим видом доказу й значно розширено коло його прав у порівнянні з правами експерта. Наприклад, спеціаліст наділений правом самостійно збирати додаткові матеріали для дослідження обставин справи. Запровадження такого виду доказу потребує розв'язання наступних проблем: 1) визначення статусу спеціаліста як учасника адміністративного судочинства; 2) процесуальне закріплення можливості дослідження матеріальних об'єктів спеціалістом; 3) закріплення порядку залучення особи у якості спеціаліста. Не вирішеними залишаються також питання щодо: 1) моменту залучення спеціаліста під час розгляду справи (до призначення та проведення експертизи чи після її проведення або він взагалі не впливає на залучення спеціаліста у справу); 2) не окреслено коло методів та засобів, за допомогою яких спеціаліст проводить своє дослідження; 3) не визначена його можливість участі у оцінці доказів, зокрема, висновку експерта; 4) можливості постановки та вирішення спеціалістом ідентифікаційних завдань. Вирішення цих питань актуалізується, зокрема, у зв'язку із зростанням кількості введених в обіг електронних документів та потребою їх залучення у якості доказів, особливо тих, що передаються через Інтернет. Більш того, крім електронного документа та інформації, отриманої з Інтернету, у судовій прак-

тиці широко застосовуються й спеціальні сучасні технічні засоби доказування, проте ці питання не знайшли свого відображення в законодавстві України.

Отже, можна зробити висновок, що чітке окреслення у вітчизняному законодавстві прав та обов'язків спеціаліста тільки укорінить його самостійний статус як суб'єкта, який бере участь у доказовій діяльності, та надасть можливість більш якісно досліджувати докази з метою встановлення істини у справі.

Д. І. Камчатна,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ОСКАРЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Одним з головних інструментів захисту прав і свобод особи від неправомірного посягання з боку державних органів і посадових осіб у кримінальному процесі є, безсумнівно, інститут судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів кримінального переслідування. Інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування є однією з найважливіших гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина, а забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності є однією з головних засад кримінального провадження.

З прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування зазнав значних змін. Так, в ст. 303 КПК визначено які саме рішення, дії чи бездіяльність підлягають оскарженню під час досудового розслідування.

Аналіз ст. 303 КПК, якою визначається предмет оскарження під час досудового розслідування, дозволяє дійти висновку, що він складається з: рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора. Безперечно, закріплення бездіяльності як структурно елементу предмета оскарження під час досудового розслідування є позитивною зміною законодавства.

Але не можна не звернути уваги на форму нормативного закріплення інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. Проаналізувавши норми КПК можна зробити висновок, що предмет оскарження під час досудового розслідування є чітко визначені законом рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. Тобто законодавець йде шляхом закріплення закритого переліку рішень, дій чи бездіяльності, які підлягають оскарженню.

Конституцією України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого само-